

พรรณพฤษา

กับ

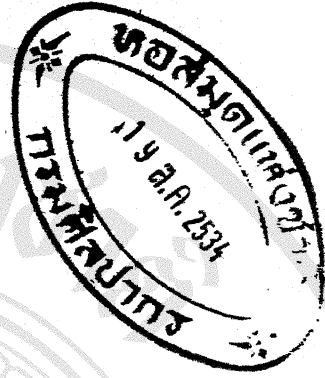
ลัทธิวิชา

พระยาศรีสุนทร ไหวหา น้อยอาจารย์ทางกูว แต่ง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑

พ 264
ค.1

พรรณพฤษา

กับ

ลัทธิวิชา

พระยาศรีสุนทรโวหาร น้อยอาจรรยางกูร แต่ง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑

เลขห้อง

313

เลขหมู่

N264

ร. 1

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาสธร
ประสูติ ๑๑ พฤษภาคม ๒๓๙๗ : สิ้นชนม์ ๒๕ มิถุน. ๒๔๖๕

คำนำ

หนังสือพรรณพฤกษากับสัตวภูษานี้ เป็นของพระยาศรีสุนทรโศหาร
น้อย ต้นสกุลอาจารย์ยางกูร แต่งไว้แต่บวชออกศึก พระพุทธศักราช ๒๔๒๗
ต้นฉบับสมุดคำหนังสือพรรณพฤกษานี้ ได้มาแต่บันทึกหนังสือเก่า ซึ่ง
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภัสสร์ ทรงดัดพิมพ์ไว้มากเรื่อง ยัง
ไม่ได้เห็นตีพิมพ์ แต่ในบานแผ่นของท่านบอกไว้ว่าเป็นหนังสือคู่กับสัตว
ภูษานี้ซึ่งได้พิมพ์ขึ้นไว้แล้ว ในโรงสักรุดพระตำหนักถ่อนกุหลาบในพระบรม
มหาราชวัง ข้าพเจ้าจึงขอให้เจ้าพนักงานหอพระสมุดค้นหาฉบับพิมพ์เก่า
ดอง ๔๓ ปีมาได้แล้ว ให้พิมพ์ขึ้นรวมกันทั้ง ๒ เรื่อง เพื่อประโยชน์
ให้เด็กอ่านเลखราบศัพท์นกศัพท์ไม้ ซึ่งเคยเป็นเครื่องเล่นของเด็กรุ่นใน
สกุลประกวดขันต่อกันว่าใครจะจำได้มาก แต่เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก
ก็เคยเล่นประกวดศัพท์นกศัพท์ไม้ ครั้นเติบโตขึ้นออกไปอยู่เมืองนอก ก็
เคยเล่นประกวดแข่งขันชื่อ บ้าน เมือง ทเล แม่น้ำ ลำธาร ภูมิลำเนา
ป่าภูเขา ในตำราภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาเล่นเช่นเดียวกันในสกุลผู้ดีฝรั่ง
แม่หนังสือผู้ใหญ่ได้รับแจกไปในงานพระศพพระองค์เจ้าประภัสสร์ คง
จะให้แก่เด็กในครัวเรือนของท่านได้อ่านเล่นเป็นประโยชน์ตามสมควร ฯ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภัสสร์ เป็นพระราชธิดาใน
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร
แต่เจ้าจอมมาตาเกศ ณวันพุกหัดดี (เป็นวันวิศาขบรรณมี ปีชวด ฉศก)

สัปดาห์ที่ ๑๑ พฤษภาคมมาต์ พระพุทธศักราช ๒๓๙๗ เมื่อยังพระเยาว์
 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าจุลมาดาพึงรับมาเลี้ยงเป็นฉันนิตาในอกต่อพระองค์เจ้า
 ชายทักษิณาวุธ วรชิตยราชกุมาร ทรงเรียกขานพระนามย่อว่าแม่ขาว
 เพราะน่าจะทรงเอ็นดูอยู่ไม่น้อย แลทรงพระเมตตาชุบเลี้ยงอย่างพระเจ้า
 ลูกเขยชั้นใหญ่ ได้พระราชทานพานทอง เครื่องยศราชสกุลฝ่ายในแต่
 รัชการที่ ๔ แลตราปฐมจุลจอมเกล้า ในรัชการที่ ๕ ครั้นทรงเจริญวัย
 วางพระองค์มั่นคงอยู่ในกษัตริย์กุตธรรม ทำบุญทำคุณเกื้อกูลแก่เจ้านาย
 ชั้นหลาน ๆ แลพอพระหทัยในการเสาะหาความรู้ความเรียนจนทรงทราบ
 หลักอักษรสมัย ถึงได้เป็นอาจารย์บอกหนังสือไทแก่เจ้านายหลาน ๆ
 หลายองค์ มีหม่อมเจ้าหญิงปิจิตรจุฑาภา อาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี
 แลพระองค์เจ้าธานีนิวัต เสนาบดีธรรมการบดีเป็นต้น ในตอนพระชนมษา
 ถ่วงเข้าปัจฉิมวัย ทรงประสูติพระโรคชรา หนักพระสรีรภาพพลัดไป
 ให้น้ำไม่ได้เกือบ ๔ ปี ครั้นวันอังคาร สัปดาห์ที่ ๒๙ เดือนมิถุนายน
 พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ พระโรคกำเริบเป็นอดสูณ สิ้นพระชนม์ที่ตำหนัก
 ในพระบรมมหาราชวัง รวมพระชนมายุได้ ๗๒ ปีกับ ๕๐ วันบริบูรณ์ ฯ

ปุณณานิ ปโรโลกสูมิ ปติฏฐา โหนติ ปาณินิ ฯ

บุญคือความดี ย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ในปรโลกได้ ฯ

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ กรมสวัสดิ์

พรวณพฤษา

นบ พระไตรรัตนเณว ภัยพาด
นบ บุรพเทวจารย์ ก่อเกล้า
นบ สโรประเทศสถาน ดอนลั้ง มานา
นบ พระคุณพระเจ้า ภพพนพงค์ดยาม ๑

ข้าพเจ้าพระยาศรีสุนทรโวหาร ญาณปรีชา มาต บรมนาถนิตยภักดี
พิริยพาหุ เจ้ากรมพระอาลักษณ์ คิดรวบรวบข้อค้นไม่ว่า ๗ บันดา
ที่รู้จักชื่อ คิดแปลกลอนเรียกว่า “นามพรวณพฤษา” คู่กันกับ
“สัตตวาทิธาน” ซึ่งได้ลงพิมพ์แต่ครั้งก่อน

แลธรรมดาค้นตำทังออกขึ้นในแผ่นดินนั้นแบ่งเป็น ๒ ชาติ เกิดเป็น
คนชั้น ตำทังข้างนอกอ่อน เช่นอย่าง ไม่แดง ประตู ชิงชัน เต็งรัง
มะเกลือ เป็นต้น เรียกว่า รุกขชาติ ๑ แขนงนอกข้างในอ่อน เช่นอย่าง
ต้นคาต อ้อย หมากร มะพร้าว แลสัตว์รพหญาทุกอย่าง ฤาอ่อนนอก
ตลอดใน เช่นอย่างต้นกล้วยก็ เรียกว่าดิณชาติ ๑ เป็น ๒ อย่างดังนี้ ๗

จัดอีกอย่างหนึ่งเป็น ๕ ชาติ คือ รุกขชาติ ๑ ดิณชาติ ๑ สัตตชาติ
หรือสัตว์ชาติ เป็นเถาเถอย ๑ ศักดินชาติ เป็นกกเป็นกอ ๑ สัตตชาติ
เกิดบนบก ๑ สัตตชาติ เกิดในน้ำ ๑ รวมเป็น ๕ อย่างดังนี้ ๗

จัดโดยอาการแปลกกันด้วยดอกผลเป็น ๔ อย่าง นี้รับผล ไม่มี
ดอกผล ร้อมมีแต่ดอกไม่มีผล ๑ บุปผผล มีทั้งดอกทั้งผล ๑ กาลิผล
มีดอกผลเป็นคราวเป็นฤดู ๑ อกาลิผล มีดอกผลติดต่อกันเสมอไปไม่
เป็นฤดู ๑ อาการต้นไม้เป็น ๔ อย่างดังนี้ ๑

เรื่องเบ็ดเตล็ดอย่างนี้ ไม่ดี มีประโยชน์อะไรนัก ถ้าผู้ใหญ่ไม่
ต้องเรียน เพราะมีความสังเกตรู้ได้เอง ถ้าเด็กมีปัญญาอ่อน ต้อง
อาศัยผู้แนะนำผู้สอนจึงจะรู้ได้ ถ้ารู้ไว้ก็เป็นเครื่องประดับปัญญาได้
อย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงคิดรวบรวมเข้าไว้เป็นหม่อมหมวด เพื่อจะไว้สำหรับ
ให้เด็กอ่านพอให้หนึ่งสื่อแตก แลจะได้คิดเอาตามที่เฝ้าแจก ตั้งแต่
แม่ ก กา ไปจนเกษ ตามลำดับดังนี้ ๑

๑	นาม	แนนนึกไว้	วานด	หน้อยพอ
	พรรณ	เกทแห่งตำร	เรียบถวน	
	พฤก	ชาติเชิดชู	ชาติชื่อ	ไวนา
	ษา	ระพตมถวน	เช่นใช้	ในดยาม ๑
๑	ก	กว่ามิ่งไม้	มีพรรณ	
	กา	กะหมายหมบ้น	ไม้ของ	
	จน	จบทุกแม่ด้วรรค	ด้าเหนียก	นามนา
	เกษ	แจกที่สุดพ้อง	พรวาเพื่อพอกการ ๑	
๑	เป็นคู่เคียงเข้ากับ		ดีดวา	ภิธาน
	ลำดับแม่ ก กา		แต่ต้น	
	กน กง กก	เรียงมา	กต กบ กม	เยย
	จวบตลอดแม่เกษกัน		คิดเค้าควรวเถดง ๑	

ยานี้ ๑๑

๑ ตูรากุมาระ ข้าเจ้าจะเล่าไขคำ กอกล่าวคำนำ พอให้จำคำ กอ กา
 จระว่าแต่หมู่ไม้ มีชื่อใช้ ในภาษา ไทยใช้ต่อ ๆ มา แต่กอกก็มีชื่อ
 จำปาแดงจำปี มะดุดีเดี่ยวโถ เพกาพะวาโพ เหล่าโสนตะโกนา
 ชาลัดลัดคุดะ จำปาคุดูดาชา มะกอลำดำมะงา พระยาชาลาระภี
 แกแลเคมะคะ กอสดะคะดีหมี่ หัวเปด้าเถดักปดี่ เถาเทพมะตะกอก
 ไขเนาะกะเบาปฐู ไม้ขี้รูไม้ส้มอ ระกำดำมะลธ ไม้ตะคร้อปอกะเจา
 ประดู่ดำภูไผ่ หมู่ไม้ ไถ่แดเสดดา กะพ้อกอกะเพรา กอดำเล้าเถาพดุกะ
 ชะบานะคำชา ละเดาป่าคด้าแล่ม ค้อไล่ ไกรเคแกร ดะระแหนยี่โนไฟร
 น้าเตาเกามะระ ตาระดะดูละว กะพ้อส้มอไทย กะทือไฟด้าโยยอ
 กะเข่าลัดดาชา โยระกาเคมะก้อ มะไฟไม้มะผ่อ ตะกูค้อตะโกนา
 มหาลัดมัมปะคำไก ลัดค้อใหญ่ไชรลดาชา ลุ่มหูปดาง โหระภาหย้าไต้ใบ
 หย้าคาตาคุประ เข้าเคลัดคะพะหย้าไช ไครผาระอาใจ ที่หมู่ใหญ่
 ค้อไม้คำ ไม้ขี้กอกขลุคุดะ เหล่าคุดะแดงเหล้า กอไฟไล่ด้า
 กอไฟด้าทำยาดี้ ละแกเลด้าเก โพทะเลกระทือผี เขาว่าชาฤกษ์
 ทำเลมที่ภูผา ล้อมอทะเลใหญ่ มีอยู่ใกล้ที่ชารา ระยะหม่มะกา
 มลิตาแลด้าคุ ป้าเถาเปวระระะ ชักาคดะคำเยออยู่ ล้อมอชื่อคู้
 กอชาพดุกะไลว มะกอลำคาหนูเถา ใบยาว ๆ ไม่โตใหญ่ ชื่อ ๆ เขาพอใจ
 เขามาไล่กระเข้ด ที่ทอกกอดะไคร กอใหญ่ ๆ ใบขจี ไร่นาเข้าลัด
 ไม้ลัดมีแล่มดำ มโนราเข้าคำกอก หมู่ละคอดะไครน้ำ กระแตไต่ไม้ดำ

มีประจำที่สาธา ละบาไบริ ๆ เณรภูติศรีชะวา ลำเล้าเหล้าบุหงา
 เถาะตาตรูณี ทุมมานาหนอ เอาแต่ล้อคอวฉี หนู ๆ ตุ๊กตี
 ที่ข้อขำจำได้ใจ ๆ

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ หมูแม่แม่กน กอกระคน ว่าปนกันไป กุมารอ่านเฒ่า แม่
 เขาวนไว ๆ ดูจะเข้าใจ ชื่อแม่แม่กน

ที่ในไพรวัน ต้นไม้อนันต์ ลำพันต้นต้น กระถินต้นจี นนทรีประปน
 มะดันประคน ระคนเถาคัน

ฉนวนต้นนุ่น ทนดี่ยี่ลุ่น ขนุนขนัน กระวานกานพลู ช่อนชู
 อัญชัญ มณฑาทิวัต อินจันกรรณิกา

ต้นกระตอนดิน อยู่ใกล้อินทนิล ต้นฝิ่นก้นชา ต้นชารดวัน
 ต้นจันทนา กอดันตะวา ต้นพรวมอัญบอน

ว่านมหาภาพ ที่นาป่าตาล ขนุนช่อนอน พระยาน้ำมัน
 ต้นหมื่นต้นหมื่น ต้นกระท้อนหงอน ไก่ช่อนกถันเกตา

ต้นจันกระพ้อ ต้นคนทีล่อ คนทีเซมา ลำแพนทุเรียน ตะเคียน
 ก้นเกรา ต้นเตียนเสลา มั่นเสลาเถาปูน

คนราต้นเตียน ตาลหม่อนตาลเข้ยน กระเบียนกระบวน คณา
 ป่าบ้าน ละม้านต้นคูณ ลำแพนลำพูน ก้นก้อยไพรวัน

อินทผลด้า กระโดนพันจำ กอขมื่นขัน ต้นนุ่นต้นนุ่น พิกุลพิกัน
 เถาะงุ่นพัน ขันบนต้นไซร ๆ

หมู่ไม้มะดัน บานเย็นบานชื่น ลำดวนยวนใจ มั่นงมั่นอ่อน
หุบตาซ่อนใหญ่ เกวตัดวันไฟ เดือนห้าชាយวน

หญ้าพันธุ์ผ่าน อยู่ใต้ต้นถ่าน เกาเข้าสารส่น ไม้จั่นผลใหญ่
เข้าในจำนวน เกาขจรจวน จะมีช่อช

สุพรรณทลิกา ก้านใหญ่ใบหนา ผลาคีตรู ต้นเงินเหมือนแท
เช่นแม่เงินปู ถ้าใคร ๆ ดู จะรู้ ใครควรดู

แม่กนหมไม้ ที่มีช่อไซ้ อยู่ในจำนวน พิจารณฐานถิ่น
ไม้ต้นกระบวน ประมาณประมอด ที่ควรวดยิน

เชิญเขียนเปลี่ยนใหม่ แกกตอนผ่นไต้ ที่โนระบิน เค้าสารนุสน์
ควรวดยควรวิน สรรวาทิน ที่ไซ้ไซคำ ฯ

ฉบับ ๑๖

๑ หมู่ไม้แม่กงจจำ เด่นย่นำนำ ฉบับประดิงวาที่ ไม้ฝางมะเฟือง
เรื่องดี ต้นทำม้งมี ข้างเมืองนครคอนดง มะม่วงมะปรางกอบรง
มะทรางคันทรง ประยงยี่เซ่งเต่งรัง ขานางหูกวางมะดัง หางไผด
ใบบั้ง กระวังคังข้างกำปลา ขูยงกร่างไกรใบหนา พิดังกาด้า กาหลง
แดงขมิ้นโคชิง โกงกางต้นตางตะดิงปลิง ด้วนเหล่าดางดิง มะปริงกะทิง
ทองหลาง ซิงซี่ซิงชันช้องนาง เข้าปนต้นคาง ย่านางขึ้นไค้ไม้แดง
ต้นพรว้านางแอดะแกแดง พดองพลองจองแจง มะแว้งแสดงใจเมา
กอบเบ้งไม้เซตงสูงเปลา หย้างวงข้างเกา ค่ำลึงกระดิงข้างโฆตง ชะมวง
กอดวงดำโรง มาค้อยทองโหลง ถ้าโพงทะหุ่งพุงแก จิงจ้อพันกอบ

สะแก พงคณแปด บได้จะใช้คำดี กระเม็งคันแข่งแดงดี ชิงช้าชาติ
 ประโคงแดโหมงน้ำยาง ดงดอนทิงถ่อนถ่านาง นุนบนคันคาง ตะวาง
 แดหางกรวี คำดงคำเหนียงเพียงดี คำนิลมนัน เป็นไม้ที่ใช้การงาน
 มหาหงส์คู่มหากาฬ ที่ในลำธาร ทิงถ่อนกะทิงหันเหียง มะกดำ
 ตาข้างชะเนียง หมูเถาวัดเปรียง ต้นเมียงแดงโมแดงไทย แดงกวา
 แดงร้นผ่านไป ผลเพ่งแผ่ไป แดงหนูเป็นหมูนุ่ดิน ส้มูระเว้ง
 แรงกลัน เหมือนไฟไต้ดิน หมอยินดีคำทำยา ทองพันชั่งฝ้าหรั่ง
 บังหา ผลเบงยะกา น้ใช้ดีมานพาคี ใบกระโถงแดงแดงดี สังกระณี
 เข้าฟ้างทองหลางใบมน หน้าบปล้องซ้องสามย่านยด กะตังใบปน ก้าน
 เหลืองแดงสองพัน วานม่วงเง่งเหมือนขมิ้นชัน ใบก้านเช่นกัน
 กระทุงหมาน้ำคาไป กระดังงาสงขลากระยาใหญ่ กระดังงาจีนไทย กระไต่ดิง
 ไค้งโง้งอ ต้นคางคางขนล่อล่อ หางดิงดิงจ้อ ชื่นเจ้าเขย่ากิงบน
 โฉนหางไก่ค้อชน หางไก่พิงยด ชื่นอยู่ใกล้ๆ ไม่บัง เห็นดำได้วไผ่ดง
 ดั่งโอ้จันกั๊ว แก้ววราคาพานแพง ต้นทองระรองเรืองแดง ต้นดำ
 ด้วนแดง ใบใช้ในการมรดก ฯ

ยานี้ ๑๑

๑ หมูไม้ในแม่ก จะแยกยกเยียงอย่างยด ก ก ก ทั้ง ก ก ก
 ว่าประปนระคนกลดอน ไม้ดักอีกไม้โคก ไม้อุโลกสูงดัดดอน นางกวัก
 เหมือนนกวิกกร นางบังอรกวักเรียกใคร เรียกชู้ฤาเรียกพี่ แผลงอยู่นี้
 ฤาอยู่ไหน ฤากวักเรียกกลองใจ ให้ชั่งกั๊วพระวิกวน กระบาคต้นกระบก

กะทกรกเข้าระคน ไม่ให้มากบนนาคน กระด้ากักต้นรักดา ไม่ช้าวก
 แชรกไม้ซัก รัชยพฤษ กิ่งสาธา ต้นปริกต้นจินา ตุกตาปลาตุกตกครัน
 ต้นคดักมะกักกก เถามันนักษนปกพัน ไรดแดงแฝงโมกมัต กอจาก
 ชันต้นกรักชี กอไผ่ฤษี่ลู่ช ด่วนกอบุกดินพงพี ไม้ดำมะดอกรมี
 ต้นเต้ตาเปตา ๆ สูง ทุกลอกมะกอกบก ต้นคาตหกหางนกยูง มะอึกอึก
 ดำรุง ดอกกรักช่อนล่อนใบบัง ต้นคำจำปีแขก ต้นทองแตกฝักกระดัง
 คำ ๆ ที่น้ำขัง เหงือกปลาหมอกอเปนพง เถามวกไม้รวกรก มะดุกตก
 ตุคินดง กระแบกแชรกไม้บัง กอแฝกตงตงปกดิน การเวกตกกอใหญ่
 เต็มไผ่ไม้ไผ่ดิน ดอกเหลืองเรืองทองริน เถามันรบกพฤษภา
 แก่นเหล็กต้นเต็กใหญ่ คนพอใจถากทำมา มือเหล็กซื้อพระยา ไครยก
 คังมาครั้งไหน ไบกันว่นล้ากเหล็ก ไบเต็ก ๆ ตุเปตไปด จิกสวน
 ชันได้ว ที่ห้องร้องคดของตำรว ส้มอพิเภกใหญ่ รักน้ำโกดักคดอง
 ตะหาน หมูพริกพฤษาจารย์ มีมากต้นพันรำพรรณ พริกใหญ่
 พริกหยวกอ่อน พริกไทยอ่อนร้อนดำคัญ ชีฟ้าเหลืองแดงบัน เปนสองดี
 มีมุลมอง พริกม่วงพริกพวงดก พริกชันทนาคานอง พริกช่อพริก
 พักทอง พริกละว้าหน้าพิศวง ผลเหลืองเรืองดีตรู เปนพ ๆ ตุ
 ใหญ่ยัง พริกเผือกช่อชูดวง พรรณพริกนมีนนานา ฝักหนอกแดฝักให้
 ฝักซาไผ่ฝักชีดา ฝักเข้าฝักขวงซา นกยูงใหญ่ไร่ฝักชี ฝักแว่นชะตาถัย
 ฝักเดียนไทยฝักเดียนผี จอกเหินแชรวรี ฝักปลั่งดีแดงดุนัน ดำเจียก
 ดำเอียกข้อ แดยกคอกอเผือกมน เมงลักไครดักกัน ชีของมัน

จึงมีมา ชะครอกงอกขึ้นรก ว่านคางคกปกพสุธา หมายเฝ้าหมู่บัณฑ
มาจิกผลหล่นเป็นกอง หมายถึงเคียงหมากดิน มีตาขดินมากมุนมอง
ต้นนาคคู่ต้นทอง ต้นส้มค้มักบังขึ้น หมู่ต้นกอกนาก ใครห่านาค
อนเณนันต์ ต้นไม้ในไพรวัน มีหาดกพรรณพนภูวดล ฯ

ยานี้ ๑๑

๑ พรรณไม้ในแม่กต เรียงกำหนด ก กา กน กงกยกมาปน ว่าประตน
ประตังกัน ต้นไม้แม่กตหลาก จัดวิภาคมากมุดครัน ไม้บ้านไม้
ขารัญ ว่าละครกันล้ำคัญไซ่ ลำประรดลำประรด ชักดัดดัดดีโค ราชคัต
กัตกันไป วันกรดใหญ่ใหญ่ขัตมอญ มะขิดขิดไม้ขาวด ต้นมะหาด
ผลแก่อ่อน เถาวรรลอรชร รสสุคนธ์ปนพุดดา จำกดัดดัดบุด ต้นละมุด
นางดีดา มังคุดผลโอชา รสชวนกลืนลิ้นเด็ดหวาน ละมุดต้นไม้นอก
มาบางกอกไม้สูงน่าน ยังไม่มากสาธารณ เลือก ๆ บ้านจึงจะมี มะหาด
ต้นเตาเกียด ต้นต้นยัดเข้าเบียดดี ดีเลียด ๆ พาทิ ปางซึ่งเคียด
เลียดดีกัน นาคราชไม้มะริด เกาส์ดัดขึ้นปกพัน ต้นเกดไม้ล้ำคัญ
ที่พระพัก โพิชสัย เกดเมืองเขามักว่า ดอกขงชาขึ้นชูใจ กอการเกดใหญ่
การเกดหนูอยู่เคียงกัน ถางลำดาดพวงดก สวรรกเข้าปกพัน ผักปอด
ดีดะบัน เบญมาสดาดินมี พิศะหนาดพาดไหน เล่มไม้ใช้ทำไต้
ต้นหนาดไม้กันผี เพชรสังฆาฏผักกาดกอก มะกรูดมะพุดผล แก่เหลืองหล่น
ลงที่ท่อ บรรเพชพันกะพ้อ ที่ปากบ่อมีพุดทรา ชีมนาดชาดตะบุด
พุดซ้อนพุดรักษา พุดศาลต้นคงคา เตือดเหมีอดคนปนผักเค็ด พุดทิวาติ

คันคำ ๆ ดัดดอนำคันดำเส็ด พุดจันแดคันเป็ด คันเอียงเพ่มำดา
 ดง ขาเล็ดดกระทังคิต คันตะทิดตึงระหง คัดเคำชดเวียนวง ชะตุดดง
 ทอดยอช คนชักผักกระเนต ประพริกเทศเค็ดมาตุ ดัดดอดผลหล่นพรว ๆ
 ผักเป็ดปุ่นพรวณ ไบต้นนิละพัด ตาลบัตพระฤกษ์ ไบจิ่งเวียงฤทธิ์ ปดุก
 งอกได้เป้นพืชพรวณ ว่านชื่อเมฆพัด เบญเษบัตเทือกเถาวัด กั้นบัตกัปน
 กัน ถ้วนเถาวัดพันพฤษา โกฎสอโกฎเขมา โกฎน้ำเคำโกฎพุงปลา
 โกฎจุฬาลำพา โกฎดีสระประทุมมาน อักโกฎชื่อก้านเพร่ำ ตำราเก่า
 ทานไชซาน ยังเทียนเคำดกาพ ตาตักแคนเยาพาวณ อักเทียนชื่อ
 เข้าเบ็ดดอก จะชื่อเล็ดอกต้นจดัง เขามักเบ็ดียนปนมี ที่ไม่วัดไม่ถึง คนดัก
 หักเข้าโพด ดูกแต่โนโตโตดั่งดั่ง เจ้าของร้องอังกิ่ง กิ่งตะบึงบ่เต
 หลั่ง นิโครชโตดทะนง ตึงระหงกึ่งไบบัง บักษามาทำรัง บ้างเว้งร้องซ้อง
 แด่ได้ยง กำแพงเจ็ดชั้นดวด คันมะหวดชั้นแข่งเคียง กระถินเทศกัถเวียง
 เปนระยะคละกันไป รำพรวณไม้แม่กด จะให้หมดมากม่นัย ว่าย้อพอ
 เข้าใจ ไว้เป่นอย่างทางอักษร ฯ

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ หมูไม้แม่กบ คิตเข้าบ้านจบ กระทบกายกักตอน กุมารอ่านเล่น
 เป่นดัดถาวร เปดียนเพียนอักษร ตามบ่อนแม่กบ
 กอหญ้ำตะกรับ อักคันมะพลับ เคียงกับผะอบ พุดจับพุดจาบ
 ตะขำตะขบ ตับเต่าผักตบ คาคินพนเมือง

ต้นผักกระฉับ อ้อต้นกระฉับ กระฉับไทยเมือง หมูก่ออังกาบ
 กุหลาบแดงเหลือง ไม้ราบฤทธิ์เรือง เพ้วานหินนุมา
 มดยอบถอบแถบ ผดมะม่วงแพบ ลูกมีรสหวาน ต้นกระเทียมยอบ
 ต้นครอบจักรวาล ครอบคตบปาน ตัดใบไผ่ยา
 กอว่านตะขาบ ถัดถึงว่านตาก ลำแว้งลำกา มักขึ้นหมู่
 ที่ทุ่งท้องนา ต้นปืบจำปา ผกาทุกได้ว
 ถัดเหล่าต้นด้ายบ กอผักกระเจียบ กระฉับจีนไทย พดบปลั่งต้นดำ
 หนุ่ยน้ำคืบไฟ ผักปลากขึ้นใน ท้องร่องรวงวัง
 ยี่หุบเค็มที่ แรก ๆ นั้นมี แต่ที่ในวัง ครั้นนานจัดจริง
 คอกลงปลูกฝัง เพ้วออกประทัง จนบ้านราชูร
 มะม่วงเทพรด ดือชาปรากฏ ทั้งพระนคร รดดีวิเศษ เปน
 เหตุตั้งหรรณ จึ่งตั้งนามกร ดับเรื่องเนืองนาน
 เทพหาโร เปนไม้ใหญ่โต มีในดงดาด หนึ่งว่านกับแรด พวก
 แพทย์ชำนาญ หาไว้ใช้การ ประกอบสรวรพยา
 เห็นคืบเค่าคด้า ดี่แดงปนดำ ดึงนำหมักทา ยาสูบฉุนจัด
 พรรณพืชนา ๆ เปนของดินค้ำ ข้างเมืองเพ็ชบุร
 บวบงขึ้นร้าน เถาแผ่เฟ้นพ่าน ผดคกมากมุด เก็บแลกขี้สุัด
 ไม่หมดไม่สูญ ปลูกเค็มเพิ่มพูน ดับพืชพรรณผด
 ไม้ในแม่กับ เห็นว่าปรารภ บันจบยุบด เด็กเพียรเขียนอ่าน
 ในตำรอนุสนธิ จะรู้แยบยด นิพนธ์พาที ฯ

ยานี้ ๑๑

๑ หมูไม่ในแม่กม นินิยมตามวิธี ก กา กน กง มี กก กด กบ ครอบ
 กระบวน จนถึงแม่กมนับ ตามลำดับไม่ผิดผวน ชื่อไม้ในจำนวน แม่กม
 นมोनันต์ ขามไทยไม้ต้นกลม เหล่าตุ่มกรมนนสวรรค์ มะยมชะอมพัน ไม้
 เขียนขนคันพยอม กระทุ่มมรุมรก ต้นกุ่มบกโคกกระออม สะเดาเถากระดอม
 อีกระย้อมเปนยาต้ม กุ่มน้ำตามดำคลอง เก็บมาดองได้ดินถม ไม้
 อินทร์เถาไม้พุ่มหนาม เห็นน้ำชมชื่นไม้ไผ่ ไผ่ดำวิเศษ ชุ่มเห็ดเทศ
 ชุ่มเห็ดไทย ต้นกิงนากกิ่งใบ แก้วโรกียได้สารพัน ผักหนามชาครามครัน
 มะตูมต้นพินชาวัญ ตาคุ่มนามแข่งขัน กับบาพาทาคุ่มคน ตุมกากาจับกิ่ง
 กระท่อมทั้งกิ่งใบห่อ ต้น ชุ่มแดงเผ่งเป็นกล แดงดูเรียนฤาแดงเดือน ต้น
 เนียมกระเทียมหอม มะขามบ่อผลห่อเกิดหอม หอมแดงดีสะเหมือน
 หอมเช่นใช้ใบผัดกัน ต้นพรหมน้ำชมชื่อ กอมนันฤาหนามอนันต์ ไม้ส้ม
 พรหมจรรย์ หนามแหลมคมพรหมอะไร เถาวัลถักมปูหลุด คนส้มมุต
 แต่ครั้งไหน ถักมปูหลุดออกไป เหตุเถาวัลพันถักมปู ชุ่มเตียงเรียงระตะ
 ปนไม้กระทุ่มคี่หมู บุหรีพระรามดู เหมือนบุหรีที่นางมวน ดัมกึ่งยาวิเศษ
 ชะเอมเทศชะเอมดวน นางแย้มแกมดำดวน ชุ่มพุ่มวงดวงดอกได้
 อัจฉรย์เถาวัลชาม ใครตั้งนามแต่ครั้งไหน ช่างส้มนี้กระไร ใบย่อหุ้ม
 ดังขาม พรหมมิปปกดิน ผักโหมหินผักโหมหนาม ผักกระโคมคือโคม
 งาม เจ้าทรงโคมโคมตาญทรวง ผักหนึ่งคนนิยม เรียกผักขมคือผักขวง
 บวบขมชื่อไม่ลวง ขมจริง ๆ ยิ่งอย่างขม ดัมโอผลกลมใหญ่ ตั้งชื่อไว้ก็

พอส้ม ส้มเกิดยังผลเกิดยังกตม แต่ย้อมเยวไม่เท่าโอ ส้มซ่าโอชาวด
ปลัดอันปลัดอกหมดโตะดงโก น้ำเชื่อมดักขวดโหด ได้ส้มซ่าโอชาชวน
ส้มจั้นปลัดเมืองไทย มีถมไปที่ในสวน รดขี้ดัจจางจวน ชวนเหียนคั่น
ขึ้นดำคอ ส้มหนึ่งนามคูนัน เรียกส้มจั้นตาปอหลอ มะแป้นดองเหล้ากอ
แป้นกระดานมูตอัคร พรหมหนึ่งเรียกส้มจุก ผลห้ามสุกดูดัดดอน
ปลัดอกบางคิตบังอร โคมเนบบางร่วงอย่างเชียน หนึ่งส้มเทพรส หวาน
ปวากฏรสเนบเนียน ส้มเหม็นหล่นอาเกียรณ์ ปลัดอกบางอ่อนหนอน
แทงไซ ส้มจั้นเจ็กเอามา ในนาวาลำเภไหญ่ รดหวานเย็นชื่นใจ มักจะ
ใช้ขังตราขุ ส้มหนึ่งดีผิดเหลือง มาแต่เมืองตรังگان รดชาติก็พอดู หวาน
ฉนิชิตชมกรัน อย่างหนึ่งส้มดินคาน หมอใช้การยาสำคัญ เรียกชื่อ
ส้มเหมือนกัน กินบได้ใช้ทำยา ส้มเข้าอีกส้มกบ แจกให้ครบก็ต้องดำ
ชกทบครบวาจา ว่าหมู่ส้มนิยมกตม ชมพู่อีกหมู่หนึ่ง จะเชิดชามกร
ที่มาแต่นคร กระหลาป่าส้มญามี่ หนึ่งเรียกชมพู่อ้วน ผลแดงด้วนดุก
แดงดี ชมพู่อีกลำดี เควคด้วนนวนดระของ ชมพู่อีกดั่งชาติ งามลืออาดแดง
ลายอง พวงผลเช่นคนกรอง มาผูกแขวนแฉ่นนำชม ชมพู่อีกปุ่นแห่ง ที่
แจ่ง ๆ ดกอุดม เขาไม่เลี้ยงมี มีดินถมมากดำธารณ์ ชมพู่อีกลำแหวก
แปนของแปดก็มีไม่นาน ดีผลแดงดำดาน กิ่งก้านใหญ่ใบหนา ๆ ต้น
ความอึกก้ำกึ่ง มีในทุ่งที่ท้องนา คู่กับต้นตะวา พวกผักน้ำดำทุ่งธาร
กกกอดต้นเข้าคัม คนนิยมเอากวาดตาน ทัพทมคอกแมงปวน ผลอ่อนแก่
แปนพวง ต้นนมใบหนานุ่ม ย่านถอกคัมเจ้าของหวง จันทหอมไซ

จันทวงศ์ เป็นผกัจมปลาร้าดี ดูหลากรากสามสิบ เมื่อดิบ ๆ ชมดินที่
 น้ำเชื่อมแช่อิ่มดี เป็นเงาปลาบทราบชิมหวาน พักชมน้ำเต้าชม หมอ
 ดัดมโหรีใช้การ ดอกเข็มยี่ปุ่นปาน น้ำชาคจดีแดงฉิน เข้มเหลืองแดง
 ปูน ดีจัญญะควรรณ เข้มแดงแดงเช่นกัน กับยี่ปุ่นกรากุ่นเทา ดัดม
 พอช้อดอกแย้ม หมู่งงแฮมแกมบ้าเตา ตัดมพุกต้นแปดเปตา เกิดกัน
 เกวเข้าเอมอิง บวบหอมหอมแต่ช้อ บวบเห็ดยมฤาเป็นเห็ดยมจริง
 โอชาน่าประวิง เก่งเลี้ยงคัมขมิ้นไม่มี หมู่มโนในแม่กม แยกนิยมตามวิธี
 เทียบกลอนอีกขรรค์ แม่กมมีเท่านั้น ๆ

ฉบับ ๑๖

๑ ขนเกยเตยกล่าวพฤษา อันมีสัญญา คิดต้องแต่พ้องกับเกย นับ
 ตังแต่ต้นอบเชย ไม่กระยาเลย แดเตยทั้งสองพ้องนาม เตยหอม
 อีกทั้งเตยหนาม มีในเขตคาม แดช่ายแม่น้ำดำคดอง นางกราย
 คิดคล้ายทำนอง นางรำดำพอง กรัดกรายชะม้ายชำเคื่อง ทองกวาว
 ดอกแดงเจือเหลือง ดาวกระจายดาวเรือง ช้างน้ำมะนาวเปรี้ยวหวาน
 หนึ่งเรียกมะนาวนมนาน ช้อเหมือนประจาน นารีทนมัยยโศ เครือเถา
 คึงคาวนมโค หางปลาทรายไฟ บายเบียดเข้าเลียดยางทราย น้อยหน้า
 แซ่ม้าทลาย กระพู่หางควาย หิงหายกระชายชูใบ ฝอยฝากดินพุ่ง
 ออกไถด นมแมวขาวใน เรียกกันว่าถนิพา ไชรย้อยต้นช้อยดำชา
 อ้อยช้างช้างมา นุดหักแต่ขั้ชึงกัน เดีบเหี่ยวเกี้ยวชูชุน หนามเหนียว
 เกี้ยวพัน ต้นพุททะลายหวายถึง ต่ายหยุดพอด้ายหยุดจริง ฤาต่าง

ประวิง ได้ก่ด้นก่หุคยขึ้นคม ต้นตูกเขยตายหวยชม หวยโป้ง
 ตักถม เต่าเผาะค้ำค้ำขาว หวยพระสะเตาดำขาว หวยมดโก่ขาว
 ปากได้มัทธายหวยหิน หวยระเดียงพระผู้ทรงศีล มักใช้อาจิน
 ห้อยตากล้งบงจัวร์ หวยหนึ่งนามชื่อชุมพร อีกหวยนคร เป็นของ
 ดินค้ำมาชาย มดมีต้นด้นพื้นควาย มะเดื่อเขียงราย หวานชนิดดินชโธชา
 แดงแต้วต้นแก้วเนกา แคล้อยกอฝ่า หอยแครงคุดแดงฉาดฉาย
 ดูปัวเถาถั่วแม่ตาย ต้นกระตังบาย นาดายพังพอนยาง คำฝอย
 ส้มบอยชุนปู มะเดื่อคินดู ลำต้นก่พ่นพ่นดิน ผักเบยเรียปกรณิน
 ต้มกะทิกิน สด ๆ กี่รสครัน ๆ มะง้วนมวี่ชุนพ่น แก่นเมื่อยค้ำมัน
 เถามุขชุนรกกแผ่อ คางเด้อย ๆ หาดาเดื่อ ชาเกล็ดมะเกล็ด ไคร้ไคร้อ
 มะเดื่อชุมพร ถั่วเขยวกระเจียวผกมอญ แทะทวยท่งถ่อน แพงพวย
 แดกรวยป่าสวน กัด้วยกล้ายมีหลายกระบวน กัด้วยกรันจันนวด
 อีกน้ำตะวาน้ำไทย กัด้วยนากาบดำกานใบ คัด้วยก้นน้ำไทย ผลใหญ่
 แดขาวกว่ากัน กัด้วยกรวยกกัด้วยสันผ่น เพียนนามจ้านัน จะหน
 ที่คำหยาบคาย ต้นเต่าต้นคานกตาย กัด้วยน้ำเขียงราย กัด้วยส้มหากมูก
 มดมี กัด้วยน่านมราชดีห์ อีกกัด้วยรอยหวี บายดีก็เรียกนามดอง
 หอมเขยวกัด้วยค่อมหอมทอง หอมจันนวดดอง อีกกัด้วยที่เรียก
 เปลือกบาง นี่ก็กัด้วยไซ่คำกลาง ท่านจัดแบบวาง กัด้วยกระ
 กัด้วยพระกัม กัด้วยครั่งคูกครั่งขอมดี แดงจืดรู่จี้ ท่งหวี่ท่งเครือ
 เจือแดง กัด้วยนากเพี้ยงนากเปด่งแดง กัด้วยความเวดแดง หนึ่ง

นามว่ากรมขสสาร กัด้วยดีสะโตโหวหาร เรียกแต่โบราณ อึกกัด้วย
 ประจำพานร หนึ่งเดิมมีอนางนามกร คับหอมขจร บางเรียกว่า
 กัด้วยกรบูร นางเงยดังจามจัญญ กินดิบมีมุด ภิมเด่นแดดมนมด้วรรค์
 หอมว่าตาน์อรัญญ อุบลปนกัน กับคาตบัตวฤกษ์ กัด้วยแซ่หนึ่ง
 เรียกกัทธิ กาบกมกัถ์ ข้างแดนดะว้าป่าไถด มลืออ่องผิวอ่องอำไพ
 นางนวนยวลใจ กัด้วยไร่กระเหียงเรียกนาม พรรณกัด้วยมีหตาก
 มากตาม ประเทศเขตคาม นิคมเดเขตดงดอน เหลือที่จะรำนามะกร
 ดัดบพดตทอน แต่ที่รู้แจ้งแห่งนาม ฯ

ยานี ๑๑

๑ จักกล่าวพรรณมะม่วง ท่านทั้งปวงจงรู้ความ มะม่วงเมืองสยาม
 จะนับนามอนเณกัก จะจัดที่จำได้ พอคนไทยแจ้งประจักษ์ มีหตาก
 โดยเด่นลักษณะ ประเภทพรรคอัมพาสด พิมเด่นมีดาคัน เป็นภาคพื้น
 ทุกตำบล รู้จักแทบทุกคน ยังประดณพิมเด่นมัน หมอนทองอรชรองรต์
 หวานปรากฏรสด้วรรค์ แมวเซามีต้องพรรณ แมวเซาขาวแมวเซาคำ
 พรวนขออีกพรวนควาย แก้ว ๆ กลายมีประจำ ควันเทียนเลทองคำ
 มลืออ่องทองปลายแขน น้ำคาตปากกระบอกร ชานนามออกทุกดินแดน
 มะม่วงนายขุนแผน ปลุกเมื่อทักตักคั้นมา การเกิดอีกไซ้ไก่อ่ ทุเรียนใหญ่
 ดังขยา ถึงโตดมดิดา แก้วดิมวังหนักดางวัน กระส่วรต์สนธิ
 อินทรชิตทศกรรฐ์ แชนอ้อนอีกนนวนจันทร์ น้ำคาตจันเทพรำจวน
 ไซ้หัยไซ้หนักกะด้า กระด่อนบ่ากระด่อนสวน อึกกล่าวละห้อยหวน ตำว

สักดิมารดา ดู ม่วงเทพดำดึก แสงชายตักอีกคราบหมุ กะตะแม่ช้อช
 หนึ่งชื่อว่าชาตวัน ม่วงพวหมณชายเมียน ดูทวงที่รชยัน เมียรัก
 ดั่งชวัน ยังผู้ขายจ่ายอำพา ม่วงสาวกระทืบหอ นี่ก็ดอรด์โอชา
 สาวอยากจะโภชา จนโภชากระทืบเรือน มะม่วงพิมลวรรค์ ชื่อทั้งนั้น
 ไม่มีเหมือน ล่องชันตวันเดือน ถึงสวรรค์ชั้นวิมาน มะม่วงชื่อรำพึง
 คนหนึ่งด้วยรลหวน ม่วงเคียรชสาร อีกหิวบ้านมะม่วงเนย กระแต
 ดิมวังเรียก โดยลำเหนียกกันตามเคย คางคาวดิมลูกเคย หลงกินเพดิน
 เน้นนานวัน ทองขาวทองคำดู ชันแปนคู่แข่งเคียงกัน แก้วขาว
 แก้วดำบัน เป็นระยะคละกันไป ดูวรรณหงส์เห็น แต่เขาเล่นตะคองไทย
 เปนม่วงเดียวเมื่อไร อยากใครรู้รู้หงส์ทอง โฉนน้อยผอบนาก เจ้าเงาะ
 หลากเพื่อนทั้งผอง กระบุมุกระเปาปอง เปนเหมือนเงาะเขารจนา
 มะม่วงชื่อการเวก นามนกเอกในเวหา หอยแครงแดแดงกวาง หิวกิ้งก่า
 เห็นยงนกกระทิง คือนางดูน่ากิน เทพดินช็อคย้ายกรุง แดเห็นเปนหมู่
 ม่วงสาวน้อยเย้ยมห้องหวน หิวโตตันคำเคย ผัวดีเมียร้องไห้ครวญ
 สาวน้อยดีน่านวล สาววิญจวนสาวสวรรค์ มะม่วงผัวพวากเมีย คิด
 น่าเสียใจครัน ๆ แก้วพวากแม่จากกัน รลสำคัญเห็นรุนแรง ด่าดึก
 ดิมวังอยู่ อดวังคู่กับแก้วแดง ม่วงกระกระแอมแผลง มะม่วงแพบ
 แอบพุไทย สาวตบอุราว่า ด้วยระกำจะจำไทด จากม่วงของชอบใจ
 ตบอุราน่าดังสาว มะตูมอีกดับเบ็ด หวานมันได้จุจุน้ำตาล อ้าย
 ชวบใหญ่ใครไม่ปาน ดับดำบันน้ำตาลทราย มะม่วงเขี้ยวดอาด

กำเนิดชาติภูมิเด่นกตยา ม่วงนกระจิบสาย อักม่วงดำหมาไม่เด ม่วง
 ดำวระที่บยอด เคนางรอดบุตรคาเห เดินไปไม่ทันเด เขียบ
 ม่วงเด็กเด็กว่าชาน ม่วงนั้นครันใหญ่มา ดกระยาใครจะปาน จึงตั้ง
 นามชานน กระที่บยอตรอดบาทา มะม่วงมดะกอ ดำเกก่อเปนมัญญา
 เทพรธรัสโอชา อัมพาคันพื้นดินดอน เหลือจะรำให้สุด ชื่อดมมุก
 นามกร นักเรียนพึงแรกสอน อ่านกลอนเล่นเป็นคำขวัญ ฯ

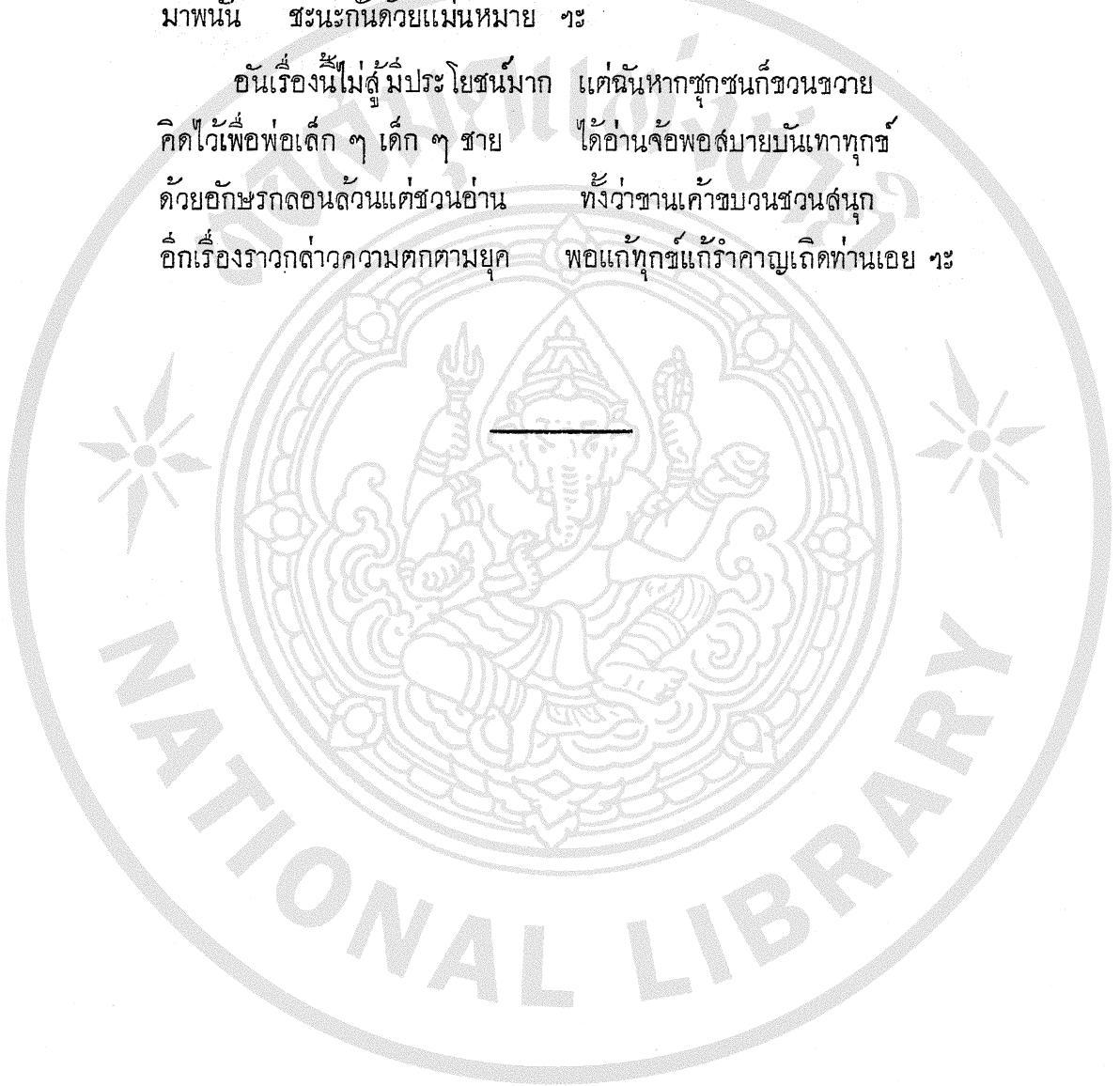
ยานี้ ๑๑

๑ จักรพรรดินทุเรียน ชื่อเพี้ยนเปลี่ยนมากคำธารณ์ ทองตุ๊ก
 ทองย้อยยาน อักทองหีบยังทองทา ทองคำก้นต่อตัน นางทองยัน
 ใหญ่ลำชา กระปุกสุวรรณา กระปุกนากหลากผิพพรรณ ทุเรียน
 ตลับทอง ดีเรื่องรองดูนายฉิน ตลับนากผิฉิน ฉันทานันพรรณหนึ่งมี
 ทุเรียนกบแม่เถ่า เป็นต้นเค้าแต่เดิมที่ กบเด็บเหี้ยวบกษ กบเม็ด
 ในกบกั้งแขง ตั้งต้นเหราเดิม ตอนต่อเดิมมาปลูกแปดง เหราใบมันแดง
 เปนมันยับจับในยนา ทุเรียนเหราง้อย ดูห้อยก้อยไม่แน่นอนนา หนึ่งเรียก
 ชื่อเหรา พัดมุดดุดมั้นหวาน เรียกการะเกดพุ่ม ผลบ่มดุ่มงามดะการ
 การะเกดแดงดำดาน การะเกดเหลืองเรืองรังดี การะเกดสีเขียวสด งาม
 ปราณูนิตมณี การะเกดตาเหมือนมี ชื่อตามเค้าเจ้าของฉวน ทุเรียน
 รดอ้อย เรียกสาวน้อยเนื้อนิ่มนวด สาวชมเหมือนจะชวน ให้ชมชิม
 ตมรดหอม หนึ่งชื่อสาวสุวรรณ เหลือจะกลั่นจะอดออม แพงถูกก็จะยอม

จนหมดมือชื่อสาวสวรรค์ ทุเรียนนางแดงโคก ต้องวิโยคจึงจำบัดย
 แดงเถาเข้าพัวพัน นางชมภูสุดได้ หนึ่งนามนางกระเทย ใครไม่เคยพบ
 แคลงใจ เม็ดตายทุกเม็ดไป ไม่มีเพาะเสาะสืบพรรณ นางหนักคูนางเฒ่า
 แดงคาถานางเขียนนั้น นางคดภูมิวิดิยวรรณ นางกระตั้นอ่อนละมุน
 นางกระเทียมอีกนางคือ ทั้งต้องชื่อเห็นเฉยฉุน ดีเทียบนพคุณ ยวง
 ไหญ่หนาน้ำพิศวง ทุเรียนแดงแม่เถา เป็นคันเค้านไหญ่ยง แดงเปียก
 เรียกนามคง แดงข้างเขียนทุเรียนจร ทุเรียนเขียวคำดัง ทุเรียนหนึ่ง
 นามมังกร อีกชื่อจากฤษร เพราะเหลืองอ่อนดุจดัง่า กำปั้นแดงบาตร
 ไตรรงค์คักโกษา จำปีแดงจำปา เทียบด้วยดีมาดสอง จรเขี้ยวยาวใหญ่
 ดีประไพเหลืองเรืองรอง ปลัดคำชื่อเจ้าของ ปลากาให้เทโพผล ยกโหมวาน
 ต้องชื่อชู้ชอุบกด ผักเข้าแซนอ่อนปน นางปากทอธรณีไหว ดังนั้น
 ดินทเนื่อ ผดโคเหลืองยิ่งใครๆ ต้องงามงามได้ผด ผดนำชมนมสวรรค์ หนึ่ง
 ชื่อพระสมุทร อักตมูตรสหวานมัน หมอนทองพ้องนามกัน กับมะม่วงหมอน
 ทองมี ทุเรียนรูปโป้งโต้ง เรียกหอยโข่งเขี้ยวจี้ รูปรีดไม่เรียวรี อีก
 หอยชมกมย่อมเยาว์ ทุเรียนชื่อสาวหยด เรียกส้มมุกด้วยก้านเกลา
 ดีตานคันเล้า ดีนวดหลายคล้ายดีตาน หนึ่งชื่อนกกระจิบ ผดห้ามคิบ
 ดูระการ ก้านยาวผดย้อยยาน อิกยวงปลิ้นก้านฉุนแรง นางเบ็ด
 รูปคล้ายเบ็ด ท้ายเพ็ดๆ เรือดีแดง พรรณหนึ่งชื่อแมลง ป่องท้ายขน
 ขันเข็ดชู ทุเรียนชื่อมหลาย แยกขยายออกให้ดู นักแดงเด่นคัพ

เขามักรูปพรรณ เพราะเขาเคยสังเกต ผลพวงเหตุสำคัญ จึ่งดำ
มาพนัน ชะนงกันด้วยแม่นหมาย ะ

อันเรื่องนี้มีประโยชน์มาก เติมน้หากษัตริย์ชนกษัตริย์
คิดไว้เพื่อพ่อเด็ก ๆ เด็ก ๆ ชาย ได้อ่านจบพอดบายบนเทาทุข
ด้วยอักษรกลอนล้วนแต่ชวนอ่าน ทั้งว่าขานคำชวนชวนสนุก
อีกเรื่องราวกล่าวความตกตามยุค พอแก่ทุกขแก้วิญญูเกิดท่านเอย ะ

ศัพท์วาทิธาน

๑ คำกลอนเรื่องนี้คิด	นามชนาน
เรียกศัพท์วาทิธาน	ชื่อพร้อง
ดื้อใจหมุกุมาร	มักชอบ ดนุภนา
เด็ก ๆ อ่านจักต้อง	ยั่วแย้มโอษฐ์รวด ๆ

ข้าพเจ้าพระยาศรีสุนทรโวหาร ภูวนปรีชามาตย์ บรมนาถนิตยภักดี
พิริยพาหุ คิดคำกลอนเรื่องนี้ สำหรับให้เด็กนักเรียนอ่าน คิดเสร็จณวัน
พฤหัสบดี ขึ้นสิบห้าค่ำเดือนสิบปีวอกกศก พ.ศ. ๒๔๒๗ ลงพิมพ์ที่โรงพิมพ์
สัญญาบัตรสำนักสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวังในปีนั้นเอง

ประเภทศัพท์ในโลกมี ๔ จำพวก พหูบาท ศัพท์มีเท่ามากเกิน ๔
ขึ้นไป เช่น กระจับปี่ กิ่งก้อ เป็นต้นอย่าง ๑ จัตวาบาท ศัพท์ ๔ เท่า
ตุจ ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้นอย่าง ๑ ทวิบาท ศัพท์ ๒ เท่า คือ
มนุษย์ แด เปด ไก่ นก เป็นต้นอย่าง ๑ อบาทะกาศ ศัพท์ไม่มีเท่า
ตั้ง ฐู แดปลา เป็นต้นอย่าง ๑ แดแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ ละครชา
ศัพท์เกิดบนบกอย่าง ๑ ละครชา ศัพท์เกิดในน้ำอย่าง ๑ จัดอีก ๒ อย่าง
ศัพท์มีพ้องมีไข่ แดไม่ค้องมีพ้อง ตั้งช้าง ม้า โค กระบือ จัดอีก ๒
อย่าง คือ ศัพท์มีปีกแต่ไม่มีปีก แดศัพท์ที่มีปีกนกก็จัดเป็น ๓ อย่าง มี
ปีกแข็งแรง บินส่งบินไปไกล ๆ ได้ ๑ มีปีกบินได้แต่เตี้ย ๆ คำ ๆ อย่าง ๑
มีปีกบินไม่ได้ อย่าง ๑ ๆ

ประเภทสัตว์มีเอนกอนันต์ หลายเป็นหลายพรรณมากนัก ใน
 ประเทศบ้านเมืองหนึ่ง ก็มีแปลกออกไปหลาย ๆ อย่าง ในป่าหนึ่งก็
 แปลกออกไปอย่างหนึ่ง อ้าว ทดะ คำบดหนึ่ง ก็มีแปลกไปอย่างหนึ่ง
 ในลำแม่น้ำลำหนึ่งก็แปลกไปอย่างหนึ่ง เป็นเอนกวิจิตรมากนัก เหลือกำลัง
 ที่จะรู้จักให้ทั่วถึงทุกหมู่ทุกเหล่า ข้าพเจ้าขอชักนำเอาแต่ที่รู้จัก ชักมาผูก
 เป็นกลอนไว้สำหรับให้เด็ก ๆ อ่านเล่น ตามลำดับแต่แม่ ก กา ไป
 เพื่อจะได้สอบอักษรที่เด็กเรียนอยู่นั้น เป็นของสำหรับเด็กแรกเล่าแรก
 เรียน แต่พอได้กว้างขวางในทางที่จะใช้อักษร ท่านทั้งหลายที่เป็นผู้ใหญ่
 ภูหนังลือแล้ว ก็จะบ่นว่าเมื่อหุเมื่อฟัง ไม่มีประโยชน์อะไร ก็ตาม
 แต่จะคิดจะว่าเกิด ยอมให้ตีให้ว่า ข้าพเจ้าเป็นคนอยากจะคิดจะอ่านอะไร ๆ
 เล่นต่าง ๆ ตามชอบใจ คิดอะไรได้ก็เก็บเอามาว่าเพื่อ ๆ ไป เมื่อท่าน
 ผู้ใดไม่ชอบก็รับทานอภัยเสียเถอญ ฯ

จะกล่าวด้วยสัตว์มีเท้ามาก

๑ สัตว์ พวกหนึ่งสี่	พญา ทาเฮย
มี เอนกสี่มัญญา	ยอกย่อน
เท้า เกินยี่งจัตวา	ควรรัน เขานอ
มาก จวบหมื่นแสนชอน	คู่พันประมาณ ฯ

ฉบับ ๑๖

๑ ดีตัวจำพวกหนึ่งล้มญา พหุบาทา มีเท้าเนกนับหลาย เท้าเกินกว่าสี่โดยหมาย สองพวกอภิปราย ดีตัวน้ำดีตัวบกบอกตรง ตระบองพลำใหญ่ยัง อยู่ในป่าดง ตัวดุจตะขาบไฟแดง มีพิษมีฤทธิ์เร็วแรง พบข้างกลางแปดง เข้าป่าเข้าวัดกัดกิน ตะขาบพรรณหนึ่งอยู่ดิน พรรณหนึ่งอยู่ถิ่น ล่ถานเดบ้านเรือนคน ตะขาบไต่ขอนขอนชน กิ่งก้อคตานวน แมงมุมขุ่มหัดงา แมงบ้องจ้องชูหางหา ถึงใดจะมา ปะทะก็จะจู่แทง ตัวแมงกระแทกดินแรง แมงล่าบอ๊กแมง กระซอนกัซอนรอนี้ แมงทับวาววับแวมลี ดั่งนิลมนั้ เกมทองระรองเรืองฉาย แมงค่อมคือแมงทับกลาย ดีเลื่อมเหลืองพราย แต่กายนั้นย่อมกว่ากัน แมงโยโยงโยพัตรวัน เปนตาข่ายขึ้น ซึ่งเพื่อดักสัตว์บินจร แมงเม่าบินเข้าไฟฟ่อน ร้อยพัน ม้วยมรณ เพราะหมายว่าเกดถึงเรืองาม แมงวันแมงหวี่ดูงาม แมงคาเรืองยาม ราตรีเด่นเรืองเรือง แมงบ้องข้างตัวเซื่องเซื่อง มีขุมข้างเมืองมลาวประเทศเขตรันท์ แมงดาต้องเกาต่องพรรณ คือแมงดาอรรณพแดแมงดานา แมงภูตัวผึ้งภุมรา แตนต่อตัวตา ประชาวเลตตัวเต้าทอง แมงปอบินไปปนกอง โอบแย่งยุงปอง เปนเหยื่อแดแย่งกันกิน หมายว่าเลื้อบยุงบุงวัน รำนรุมกันกิน โลหิตมนุษย์ดูดคั้น ตัวงพรวัวโอบบินผินผัน ตัวงไล่นกของมัน คนมักพอใจปทาน ฉี่เลื้อใหญ่เด็กถิ่นฐานลายหลากตระการ สดับวิสัยหลายดี ตักแดนกายยาววี่ ใหญ่เด็กมูตมีประมาณก็เลื้อคณนา ตัวหนึ่งนิลดำมถกกา มันคือหมักทา ที่ได้ดัก

หยาดบยด กัดก็เกิดอึกคุระคน ดีตัวนี้ประคน ได้โครยกเกดียคอาจม
 เรวไรว้ยว้องระตม หวัง ๆ ระม เพรียกพฤษทไนไพรแวง แม่ม่ายดอง
 ในกระแดง เลี้ยงแหวดแหวแรง ระตมระตั้นพินไพร จักกระจันแจ้ว ๆ
 จับใจ จาดจำแจ่มได้ ดังค์ตประโคมอวัญ จะร่ำดีตัวไนไพรถันท์
 อเนกอนันต์ จะนับจะตรวจเหลือตรา มดแดงแผงใบพฤษา มดดำคดาคดา
 มดดีดอึกมดแดงไฟ มดตะนอยอึกทั้งมดไร คาดานคุดานไว มดเบ้งมด
 กันต์ญจร น้ำตายงูเห่าเผ้าฟอน ได้ค่อมตัวหนอน มดง่ามก็คดาคดาติน
 ตัวปรวกรังคังคัชริน ตัวขันธ์บิณ น้ำนองเอนกเดดหลาย ดีตัวไน
 กระแด่ดินรุ้ด้าย มีเท้ามากมาย คือปูทะเลปนา ปูแถมแปปูอึกวา
 หมู่เบี้ยวกยา ใหญ่เด็กหลาก ๆ มากมี กุ้งใหญ่กุ้งฝอยเคยม มี กุ้งก้ามโตดี
 กระทบกระทั้งกั้วาด พวกลี้ตัวเหต่านนามขนาน มครคำขาน ว่าดีตัว
 พุบาทา มีเท้ามากเกินจิตวา คิดประมวดมา ไว้ให้กุมารอ่านเขียน
 หวังเพื่อลอบทานที่เรียน ระมัดระเมียด มักง่ายจักต้องตรีน ๆ

๑ จบดีตัวมีเท้ามาก	มดหมาย หมู่เฮย
ดำด้นับเรียงราย	เรียบไว้
นักเรียนทราบบรรยาย	ยดเขียง ขย่างนา
จำจบทแบบให้	แม่นแม่นคำสอน ๆ

๑ พวก นันามนับอ้าง จตุบาท
 ดีดว บกดีดวนักถาด เกด็อนค้ำว
 ดี หังป้าบ้านดาษ คาคัน
 เท้า ดีสำหรับก้าว ย่างเยื้องจรจรดี ฯ

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ ในแม่ ก กา จตุบาท ม้าตาจามรี โคกระบือปละ ปะทะหม่ม
 กระเตชะนี้ มื้ออยู่ในไพร
 ปะหม่มหุ่ กฐ ๆ จุจ ในรูไม้ไผ่ พะหนุตะพา หันเข้าไผ่ ๆ
 หนุตะพาได้ หุ่หุ่หนุ่คดา
 ในชลาสัย มัจจะเข้าใหญ่ เนาในคูลา ต่อไปไค่น้ำ มีถ้ำเหรา
 เข้าคู่สระชา หุ่หามาไป
 หม่มเหล่าเต่านา มื้อเนกา สรรยาเยว่ใหญ่ ที่น้ำป่าอ้อ เค้าพอ
 ใจไซ้ ที่เขาเข้าใจ หาได้อะไซ ฯ
 ๑ ดีเท้าแม่กน เกดากถอนนิพนธ์ ประคนในโว หารให้ไซคำ
 ดำนำใหญ่โต โวให้ครุณ ฐานัยไซชาน
 ฐานใหญ่ไถย่อน มีโนป่าคอน อะพริกาสถาน ท่านเอามาไว้
 เเดนไทยช้านาน ได้เห็นดำธารณ สกถภาว
 เห็นผ่านผ่านไป บนเนินเขาใหญ่ ที่โนวนา กระเตนคุ่นอัน
 เศวตันหญ้าคา อีเหินเม่นหมา ไนได้หมู่มัน

ประหม่อมเหี้ยน ไคลคทาพาเพื่อน มาเถื่อนไพรวัน หาดอาหารกิน
ที่ถิ่นธารัญญ เวลาค่ายอันหิ ย่ำค้ำค้ำคทา

หนูจิ้นเยาว์ๆ จิ้นคำล้าเถา เขาเขาเข้ามา ไว้ในถิ่นเรา ชื่อเค้า
ภาษา คอพรรณกันมา จนกาลนานมี ฯ

๑ แม่กงพรรณา จตุบาทา ซึ่งบันดามี่ อยู่ในแม่กง จำนางวาที่
ข้างในพงพี พาโสดงโยงไป

เห็นกวางกลางทุ่ง ละมั่งหม่มมุง กระตึงวิ่งไขว่ คำโองแด่นจี้
รีเข้าดงไผ่ กินหญ้าไผ่ๆ ยืนเม็งคูกัน

เตียงผาโผนแผ่น โคนผากระเด็น แผ่นคต่องว่องครัน อีเก้งเรียวร้อง
ก้องพนาวัน บ้างบินโผผ่น ไปพันคันเต็ง

กระจงกระเจิง แเด่นร่าร่าเริง รนร้องเสียงเรง ฝูงตึงฝูงค่าง
ควดญควางแด่เซิง ดึงเสียงตะเบ็ง บแว่นวันวาร

แเด่นไปโหยงๆ นั่นคือใจโคร่ง ที่ทำกถ้ำหาญ ประทุหนหึ่ง
วิ่งไปดนลาน กิ่งก่าจันทาด ทำลัฐเคี้ยว

พังพอนบนพน แผ่นดินคาคิน จรดลวนเวียน ประทุเห่ากาพ
ที่ลานเตียนๆ ลัฐกันญเจียน จะแพ้พังพอน

จึ่งเหลนหางลุ่น อยู่ใต้ถุน ครุ่นๆ ลัฐจร อึ้งอยู่ป่ายาง อึ้งอ่าง
ซอซอน อยู่ใต้ไม้ซอน ใต้ข้างวารี่ ฯ

๑ ชื่อในแม่กก ชักมด้ารก แยกยกวาที่ จตุบาทา บันดาซอมี
ในแม่กกนี้ มีพอกคณา

คางคกคางคาก ใหญ่เล็กหลากหลาย มากอนเภา หนูปอกอยู่
ที่คุคนา ชักนากินปลา กายาเทาๆ

กระดกสีแดง ลั่นกิ่งไม้แฉ่ โจนแรงไม่เบา คนได้ว่าวุ่น กระดุน
ยึงเฮา ใหญ่ๆ เยวๆ เฮามาทุกคน

จิ้งจกตุ๊กแก พอใจอยู่แต่ ที่เยาเรือนชน จิ้งจกร้องทัก คิมัก
เปนกต ทุกผู้ทุกคน มักยังฟังการณ

สุนัขมีมาก ใหญ่เล็กหลากหลาย ทั้งป่าทั้งบ้าน หมาจิ้งจอก
ในนอกสำราชน ดีแดงดำถาน หลากๆ มากมี ฯ

ยานี้ ๑๑

๑ แมกุดกำหนดสัตว์ ซึ่งควรจัดในวาท คือชาติราชดีห์ ทั้งดีหม้อยู่
หิมวัน อีกเหล่าคชดีห์ กายินทรีย์ก็เช่นกัน แปลกแต่ดีละมัน ไปช้างนำ
มาข้างหลัง ราชดีห์หมักกระหนก ยอดมันปกปักนิมิง คชดีห์มั่งว่งทั้ง ยอด
กระหนกปกบูรโต ทั้งสองสัตว์สูงส่ง ฤทธิรุดมเลิศเดช ถึงสัตว์ที่โตๆ
ก็เกรงเดชเหตุฤทธิแรง เกทพวรรณราชดีห์ จัดเป็นดีท่านแจจแจง ปาก
หางดีเท่าแดง ฟันเขี้ยวเกทไกรสร บันฑุระราชดีห์ กายามัดเหลืองอ่อน
กาพระมิวินทร กายาดำคล้ายหมึกมัน เหล่านี้ล้วนกินสัตว์ ใจสัตว์มรรค
อุตุกกรรค์ แต่เดียงใหญ่ขึ้น คือไกรสรราชดีห์ อันหนึ่งชื่อว่าติณะ เป็น
สิงห์ท่าฤทธิ กายาคูจาคี กินเลี่ยนหญ้าเป็นอาหาร ราชดีห์ลี้ชนิด ที่
สถิตยป่าหิมพานต์ มีถ้ำที่ดำราญ เป็นสัตว์กล้ำรำเรงแรง แรตเขมรเรียก
ระมาต เก่งฉกาจชาติกำแหง มุทะลุตาแดง มักไว้ใจใช้ถมมาน อูฐมา

แต่เมืองเทศ สูงเป็นปรตลั้วไคปาน กอหญ้านปรการ แหงนินได้
 ลั้วกั๊ ชมดเปนล่องพรรณ อย่างลั้วญามากมุลมึ ชมดชนิดดี ช้อ
 ปรากูชมคเชียง ฝูงเช็ดคกยาเด็ก แต่วังเช็ดคเบ้งเลียง ดันคาคฤ
 เฝี้ยง กระโคตพถ่านที่ธารไค ปาคันนากยาเชียง ดีเลื่องๆ ะเรื่องไร
 เซพะเนฟองใหญ่ ที่ไโปไม่พอใจจร ะกวดคทะเกียกแล่น เอามือแผ่น
 แผ่นเข้าซอน ล่องดินขึ้นลล่อน เข้าชุกซอนในซอนโพรง จำเล็ดเป
 ลั้วคแปดก พวกเมืองเชกเลียงในโรง ดีลันเควคโพลง ผ่านต่างเห็น
 เซนลั้วกร ฯ

๑ แม่กบมีแต่กบ เข้าบันจบลั้วทบกถอน กบทุคกระโคตจร จับ
 แมงเม่าเอามากิน ฯ

๑ แม่กมชมชุมพา เลียบภูพานาคีชริน รุงรังทังกายน ลั้วนแต่ชน
 ย่นย่งหยอง เห็นหลั้วในป่าหหลวง เกดลั้วหลั้ววงเปนกอง ฯ คนเก็บ
 เอามากรอง ผูกกันรู้ต่างอาภรณ์ ลิงลมวิ่งตามลม คุมหมูนกลมลั้ว
 นามกร วิ่งหมุนดังภมร มั๊กมีในโพพฤกษา ฯ

ฉบับ ๑๖

๑ ชนเกยเลยกถาวพรรณา จคูปาหา ที่นามอินเนื่องเวื่องเกย ท่าน
 ฝูงนังฟองย่าเฉย ไคผิตที่เคย ลั้วเกตโนเกทพรรณลั้วค เซญช่วยคิก้าน
 ทานทติ แลแกไชคัต ให้ลั้วให้ชอบคอบชาน เลื่อโคร่งแรงฤทธิห้าวหาญ
 ลั้วคในดงคาล เกรงเคชคด้วยเหตุก้าแหง เลื่อเลื่องเรื่องฤทธิรินแรง
 พบกวางกลางแปดง เข้าปลั้วชัคคกวาง เลื่อคาวกาวเคิร์คคัมทาง

ประทีปยง ก็ยังชยบัณฑลึง เลื้อยตายคดัดเด่นเดริกดัง ปิปเปียง
 เลี้ยงดัง กักก้องณทองดงดาต เลื้อยคำจุหาหมักประสาน ประดับตัวฟาน
 ก็พัดแตกคัพานฟอน เลื้อยแผ้วเลื้อยปลาตำจร ไตรกตรอกชอกซอน เทียว
 เลื้อยเทียวเลื้อยพมัสยา วัวเพลาละเลาะดัดเลียบผา วัวถึกเถลิงพา พวกเพื่อน
 มาเกื่อนกตากดง กระจายออกเด่นตามพง ฟุบแผ่งกอบปรัง กระโดด
 แลโลดตำพอง •ควายเปลี่ยวเทียวโดยตำดอง ฝ้ายตมของ ก็ได้ประชิด
 ขวิดชน เนื้อทรายเลื้อยงัดสืบสัน ประเทกันกล กระจวนอันป่วนไปมา
 ฝูงเกาะเกาะเลียบเนินผา พบพวกแพะมา กันโผนกระโจนลงเชิง เทียว
 เห็นเม่นมาร่าเริง หน้เม่นกระเจิง เพราะกตัญญูตักชนแหลม แมวดำ
 ขาวดำดำแซม ดายเป็นหย่อมเหยม ย่อมอยู่กับคนบนเรือน หนูทองขาว
 พบหลบเดือน หน้แมวเบนเบือน แมวได้ครุฑพบแผ่ง บ่ออกนอกทาง
 กตางแปลง กตางวันชอกแซง วาตรือออกชัฏญจร จตุบาทกบินดินดอน
 คึดกลั่นเกลากลอน เลื้อยคึดที่ชัฏด้าคัญ ยังเหลือกว่านั้นอันต์ อเนก
 นัมพัน จะรำกัพันพรรณา ฯ

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ ลีตอันอีกเต่า คือจำพวกเต่า อยู่ในธาธา กระดุกกดัดบ่ออก ยืนนอก
 มังดา เต่าตะนูเต่านา เต่าดำดำฏ
 เต่าเหมนเต่าหีบ ถ้าคนต้องจับ มันหีบประตุ เหมือนปรัสนิด
 มิติไม่มีรู้ ฝูงคนยังดู เขากินง่ายดาย
 เต่าชนิดหนึ่ง เรียกเต่าขึง คู่กับเต่าหวาย ตะพาน้ำอยู่ คู่กับ
 ม่านดาย ตัวกริวแหวกดาย ชดว้ายตามกราว ฯ

ตัวกรรมหันต์ ภายใตญ์ครัน เขาจับเป็นควาว ตายเลื่อมเปนมัน
 กระพรรณดำขาว กระเหลืองเรืองพราว พรายเพริดเจิดดี
 เค้าจะตะเม็ด พุดจะเป็นเท็จ ไม่เห็นกายี พบแต่ฟองสุก คุดุก
 น้ำปลาดี มังคุดประชี โอลาชวนกลิ่น
 จำพวกเต้านี้ ในท้องวารี ยังมีดาดัน ไม่รู้ชื่อชาติ ไม่อาจยังยืน
 ไว้ให้ผู้อื่น ท่านรำรำพรรณ ฯ

๑ จบลิ้นพวกสัตว์	สองสถาน
คือบออีกษัตรา	ถิ่นท้อง
สัญญาแยกไซซาน	คำเรียก ไร่พ้อ
เติมนักเรียนสวดร้อง	เด่นได้โดยสบาย ฯ

๑ พวก หิ้งนามมันอ้าง	ออกไซ
สัตว์ ทวิบาทไพร	อีกบ้าน
สอง บาทแยกมีใน	กลอนกต่าง นินา
เท้า เปดียนสองเท้าจน	จัดด้วยเดิรจร ฯ

ฉบับ ๑๖

๑ ทวิบาทจะบอกคำคัญ สัตว์สองเท้าอัน มีเกทพิเศษเป็นสอง คือ
 หมูมนุษย์ทั้งสอง ทวิบาทพอง ว่าเป็นทวิบาท ฝูงเมื่อในอรัญญะ อีก
 พวกคนป่า ก็ปองเป็นสองบาททางค้ หมูสัตว์เดียรฉานท่านวาง บั๊กษ์
 สรรพวงค์ คือพวกเบ็ดไก่อ่สุณี่ ฯ

๑ กกาณัฏกานโนรี หว่าเปลาต์ปดี กาเหว่าแดเค้ากุกา พระยาตอ
คตอเคล้านกษะวา ชู่เกอกระทำ ไก่ป่าแดกาวารี กระด้าดำริกาจระดี ตู๋ดำพาที่
ไก่ฟ้ากัถาลไป เขาคุญเคถ้าเขาไฟ กระณาคาโน หมูได้กัใช้ โดมา ไก่แจ้
ไก่ฮูอเนกา ไก่ตะพาพา คณเข้าเฒ่าเคถ้าคตอ กาเกแล้ลู้ด้อ ๆ
ปะพระยาตอ กัถากถั่นไป ฯ

๒ สักกณแม่กณนิพนชไซ คือกระเวนไพร กระเวนแดเอ่นวาโย
คิรบนชมันบินโน ไปกินผลโพ กระเทนกัเค้นเคียนวน เบญจวรรณห้าดี
โล่ถน ร่อนโนเวหน เข้าคตประทะตั้นเทียน สักกณโกญจกาเรียน
บินว่อนวนเวียน แลร่อนถถาผาโย อินทรีกายาใหญ่โต มหันต์เคโส
ปะชนเอาไปบริภุญช ไก่เกอนเพื่อนได้ซอนซุน ตักันชุดมุน ชะนักรัชน
ชันชาน ฯ

๓ แม่กัจจางงไซชาน รุ่งแร้งรังนาน นางนวดกระทู้งค้อนทอง ยางยุง
มุงเค้าโหมงมอ กระตางแด่นดอง กระดิงกัถาลัจระ อี้กัถักดิงโคตง
กินหนอน ปะมูถโคฟอน กินหนอนกัถอนโนฟาง กินปลิงดงแปดง
แฝงทาง ระวงไพรคราง ควรวญคว่ำแร่วร้งดิง ผู้งหงส์ดงเร้งไม้รัง
แซ่ซ้องประดิง ในดงประคุดไถ่ กางเขนชนชำอำไพ ชุนทองผ่องได้
ดิงนิถมณันถมด ฯ

๔ หมูนกแม่กักอำพน ในพื้นอารณ อรัญญิกาศรัย นกพริกจาก
พรากเพรียกไพร แดกเลียงเย็นใจ กระจอกกัชอกซอนซอน การเวก
แหวกวายุจร ในพื้นอัมพร แดงดั่งดำนึ่งเลียงหวาน วายุภักษแดวง

ภิกษาหาร บินในคัคนานต์ ประเทชนกเชวณกเถกถา นกออกกร้องซึก
ออกถลา ปะนกกวักกวา เข้าข่อยเข้าแย่งแมงโย . ยางกรอกเกริ่นร้อง
เกริกไพร โพรโดกโตดไว บนกิ่งกระโดนโผนโผ นกชุกนกคึกใหญ่โต
นกเงือกผละโง แหงนเง้นเอาผลต้นจันทน์ ฯ

ยานี้ ๑๑

๑ หมูนกแม่กตมี้ กตเพลิงดีดุกแดงฉน กตปุด ๆ ทุกวัน บอก
เวลาแห่งสาชต ทั้งทูตไม่ทั้งเพื่อน บินกลาดเกล็ดบนบนเวหน เป็ดน้ำ
ตงดำนวน เวณในน้ำดำหาปลา หัดบินบินร่ำร้อง เลี้ยงกีก้องท้องพนา
กระหอดเรวร้อนหา นางนกพราวจากไถตกัน เป็ดไทยได้เม็ดเทศ ผิดลึงเกด
เกาต่างพรรณ แต่ใช้ได้พัลวัน เป็ดไทยทันพลงจิกดี นกหัดดีดิ่งดี
เลี้ยงอิงคระนึ่งในเมฆ กายางางวงมี เหมือนนกขรรค์ขนชูเคี้ยว ดีดวาปะ
หว่าลุด เข้าเคด้าคดุกบจากเจียร เดือกผดกนจนเตียน แล้วบินมาจาก
หว่าลุดัน วิหคณกกระหิด อวดว่าฤทธิ์แรงแซงชั้น บิน วิโผผกผัน
ถูกแผ่นผาน้ำดังขร ฯ

๑ หมูนกในแม่กบ เข้าบันจบดมทบกตอน พิวาปไฟรวอน เหมือน
หนึ่งว่าไล่กาลัย ตะขาคาบตะขบ คับแคพบแย่งชวกไซว ตะขาคเค้น
ขี้ใจ กักคับแคแรวนหนึ่ กระจายไล่กระจิบ บินดิบ ๆ เทียมเมฆ
กระจายไล่จิกดี กระจิบหนึ่ลงดงคตอน ฯ

๑ แม่กมชมหมูนก ผูกพิหคพิชากร อัดมุ่มมุ่มซ่อนซอน ในลุ่มทุม
พุ่มระนาม นกคุ่มปากคุ่มงร พอใจจรในป่าหนาม ใครเลี้ยงไว้ในคาม

คุ่มเถลิงได้ไม่ไหม้ร้อน พุ่มนาคตะกรุม มีมากชุมดุกุ่มเถลิง ชน
เคียวเถียนถันเถียน เห็นยงหนึ่งยืนชนด้าบด้าง แอ่นถมชดอถม ดุน่าชม
เชิดชูหาง รำแต่แผ่หางกาง แอ่นกายาน่าพิศวง กระดุมภูโผผก เข้าป่า
รกเร้นในพง จับแนบแอบอนงค์ นางนาคอยู่เคด้าคดอ น้าชมดัมบันฑิต
ดัมจิตดุกอ้อว ปีกหางช่างกรัดกรอ คอเจ้าชู้รั้งเชิง ผุ่งนกลัดชมพู่
ไปจับอยู่ที่ขุมเชิง ดี้แดงดูจแสงเถลิง เริงร้องแซ่เปรไพโรดณท์ ฯ

๑ แม่เกยหมูปักษา ค้อนหยอยหาปลาในวน กระหอดหัวโชนชน
ของหยอยของของเกียวนหนาม แซงแซวจับใช้ชน ดุ่มช่อนบนต้นมะขาม
ชูหางกางปีกงาม เมื่อยามบินบินอัมพร หัวขวานหัวเหมื่อนขวาน ปาก
แซงจ้านเหตมจ่มงอน เทียวระจาะกินหนอน ในพฤษพาพนาศรี
เค้าแมวมองชะเม้น น้าตาเห็นเช่นอย่างผี มักเทียวในราตรี แล่งหา
ภักษาหาร ดำเนียงเลียงนกแก้ว พลอดแจ้ว ๆ จับใจหวาน เพี้ยยกก้อง
ท้องดงดาด ดุน่าคั่นพันดุกุณิน ดอกบัวมัวหม่มมุง เทียวใช้กึ่งในวาริน
เวียนวนชดดิษฐ์ เดียงด้า ๆ ปลาดิ้นหนี ยางเลื่อยจับได้ว ยอดยางใหญ่
ในพงพี เขาว่าเปนนกดี รดมั่งด้าโอชาเหลือ อ้ายงัดงัดวงเหงา จับชม
เขาแอบแฝงเผื่อ จับนึ่งกึ่งมะเถลือ แด่วบินกดับดับดิบหาย เวลชมุก
ชมวิ ผุ่งกระดู่เต้นกรัดกราย ขาวด้วนนวนดทั้งกาย ได้กระแตแดดัดด้น
ผุ่งนกลัดยติวิต ร้องหวิด ๆ แด่วบินบน เทียวยวใหญ่ได้เวียนวน จวนตัว
จวนคั่นหนามหนี มุดคั่นพันเทียวยวใหญ่ เทียวยวกระไรได้จิกคี่ หนีเลื้อย
ปะกุ่มกั เทบชู้จะวางวาย เนินเขาเทียวยวนกเขา มาจับเจ้าอยู่เรียงราย

เห็นนกขมิ้นหมาย รุมจิกเหี่ยวเหี่ยวจันทาต หมุ่นกนออกกว่าน ก็ยังมี
มากล้าธารณ เลือกคึดพอใช้การ ให้กุมารอ่านเขียนดอง หวังเป็นที่สนุก
โดยทำนุกเล่ทำนอง ตามแบบบทละของ จงศิริตรองในวาที่ ๑

๑	จบลัศตวสองเท้าเกา	ลัศตวพรรณ
	ชาติมนุษย์อเนกนันต์	นับอ้าง
	ทิวาชาติบินฝัน	โผผก ไต้เฮย
	ชาติตกบกพร่องบ้าง	อย่าค่านคำขวาง ๑

๑	ลัศตว	จำพวงนั้น	อัครจรรย
	ไม่	น้ำจกฉายผัว	เผ่นไต้
	มี	ตวัดเร็ววทัน	โตเล็ก บ้างนา
	เท้า	บมไต้ไ้	ว้ายเลอยเลือกคตาน ๑

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ อปาทะกา ตัวหม้อยู่หนา บาทาไม่มี ไต้แต่เลื่อยคตาน เลือกว้าย
วารี อยู่พ่นปลพ กับท้องชดธาร
ลัศตวปกประจำ ลัศตวบทลัศตวนี้ จำว่าไซชาน พระยานาคราช
ต่างชาติตระการ ฐบุรีวาร อเนกอนันต์
คี่องูเห่าไฟ กายาเล็กใหญ่ มีพิษมหันต์ อีกรูเห่าตง พิษยงยิ่งครัน
งูเห่าหม้อมั้น คุณจินหม้อทา

งูเห่างูหงอน งูเห่าปลาช่อน รูปร่างอย่างปลา งูเห่าคาตาน
 ให้น้อยผ่านผ่านมา งูทับถมึงคตา เรียกว่าทับทาง
 งูเห่าปี่แก้ว เตี้ยงหริ่งหริ่งแจ้ว เมื่อเวลาตากตาง คินค้าย่าฆ้อง
 เตี้ยงร้องครวญคราง แม้นบใครวาง ยาไม้ใครทัน
 งูเห่าใบไม้ ปากจิ้งจกใด ตะม้ายคล้ายกัน งูแม่ตางว ตัวยาว
 ใหญ่ครัน แดงอาทิตย์นั้น เลื่อมแดงแดงดี
 งูอดใจอาจ อังกูกระด้าง งูกระปะมี ดงเว่อกระวาน คนย่าน
 เต็มที่ พิชัยราวดี ไม่มีใครปาน
 งูแมวแซวขบ อังกูกันขบ ปลดองขาวปลดองกาฬ ปากมีดองช้าง
 หัวหางบ้าน ๆ มักอยู่ชุลลาร แฉะฉาน้ำขิง
 ดายดำดายสอ ชนคชดงอ บนตอไม้รัง ดายม่านพระอินทร์
 เขี้ยวदनกายัง ชายงดมิงดัง อยู่ยังด้าคร
 งูแม่นางอาวย นัวดีกาย ดาย ๆ เหลืองอ่อน กอหญ้าสด ๆ มัก
 ขดวงนอน เอาดีดัดอ่อน มุดเมียนเหมื่อนอาวย
 งูตายเข้าดอก พันด้ามดอก ชาว ๆ ประปราย ยังงูกันพร้าว
 ตัวยาวลาย ๆ เปนริ้วเปนลาย ก้านพร้าวเช่นกัน
 งูล้ามเหลียมใหญ่ เห็นคนถือไฟ เลื่อยได้พัลวัน ปะคนรู้ดี
 จะหนีไม่ทัน ทั้งได้ให้มัน ตกได้ไฟฟอน
 งูหลามงูเหลื่อม ดีกายตายเลื่อม งูเหลื่อมเหลืองอ่อน งูหลามลายมี
 เปนดีต่างด่อน เปรียบกับผ้าผ่อน ปมลายคล้ายดี

งูเขียวหางไหม้ ต้องล่าของใคร หางไหม้อัคคี หางดุกดังเถลิง
เรืองเริงวาศี เมื่อยามราตรี จึงมีแสงไฟ

งูเขียวหนึ่งอยู่ ที่เรือนคนผู้ ไม่ทำไมใคร ไต่คันกินหนู ในรูไม้ไผ่
คู่วิเวทใหญ่ กับข้ายตุกแก

งูถึงงูไซร้ งูปลาอาศรัย อยู่ในกระแสน้ำ งูดินงูปลิง เหมือนจริงแท้ ๆ
งูวงช้างแท้ อยู่ชะลาลัย ๆ

ยานี ๑๑

๑ ก กา หมูปลาหมี่ ในวาริศาคราคาโคด ปลาฆ่าแดปลาไหล เหล่า
โถมหาหน้าหูก กระจ๊ะชะโดตุ ที่น้ำพุมปลาทู นะทิมปลาทู นำหมูไป
ในทะเล ปลวกดำคือกา กระโห้พากระแหเห เทโพคู่ปลาเท พากูเรา
เหล่าปลาหมอ ข้ายบัวปะปลาบู่ ก็นำหมูเข้าเคด้าคุดอ ปลาหน้าหูก
รืออยู่ท่าชลาตัย ปลาสดะไม่ละหมู คุดอเคด้าคุดได้ว เข้าเฝ้าเข้ามาใน
หมูปลาเข้าเคด้าคุดหา ๆ

๒ ข ฃ ชนกันคนนามกร วาริศจม้นานา ปลาวาริณชนในวา วิโยแผ่น
เด่นชัดธาร กระเบนก็เบนหัน ปลาอินทรีหันปลาวาริณ ยี่ด้นกัถนถาน
ซักกยาในสาคร ดีกุนุ่นคว่ำไขว่ กินโคลใช้ที่ไม่ชอบ ปลาเบ้นเด่น
ตัณญูจว เปนหมู่กระปะปนกัน ปลาซ่อนซ่อนในส่วะ พอไปปะปลานวลจัน
เคด้าวนปนพิละวัน ตะเพียนผืนไผวารี ปลาเงินเงื่อนเงินทา ดูกยาค่อน
ไต้ลี้ , เขาว่าปลาผู้ดี เขาไวยัดบนเยาเรือน ไต้คันไต้คันตัน ปลาอื่น ๆ

ไม่มีเหมือน ได้คันเล่ห์จะเคื่อน ให้ขยันคันไจจน ปลาต้นปล้นเล่นดิน
ประทะคั่นคั่นอตะวน ไถลขึ้นไปบน เฉ่นยรน้ำท่าคาแดง ฯ

๑ แม่กงปลาทุกัง แดปลาดังปลาแขยง มังกงกะพงแฝง ผั่งดินชู
ดูเหี้ยน คางเบื่อน ๆ หาคู่ พะเมงภูแปนคู่ขึ้น ประทะทะถานกัน
คางเบื่อนผั้นหันหางจร กระทิงกระทังผั่ง กระดังดังวังไม้ซอน นิ่งหนอง
ห้วงฟองอ่อน จำใจดังวังวาริน ปลาทองทองกินโคด อยู่ทีในกระถางดิน
ดีเหลือเรื่องกายิน ยดเยี่ยงทองผ่องแสงได้ ฯ

๑ หมูปลาในแม่ก จะแยกยกออกชานไซ อีทุกทุกซ์ถึงใคร
จึงซื้อทุกซ์ชุกเคื่องเจ็ญ ปลาอุกร้องอุก ๆ โตนปลาดุกดินกระเด็น ดุกด้าน
ออกด้ร้นแซน น้ำไธเย็นเห็นกายิน ปลาโคกนูนดังโคก ปลาตะโกก
คูนากิน ตะพุกปากเบนผิน ประปลาหมักนักรันใจ คณผูงปลาหมัก
อยู่น้ำดักทะเลใหญ่ กระดองผ่องแปนโย เรี่ยชื้อใช้สันทะเล ฌนากจาก
ฉะนัยร วนวกเวียนเหียนหันเห ถึงน้ำดักเลเพ ก็ผกผันพันผาซด กระบอ
เบนมากออก โยงชักครอกออกอตะวน มาประปลายี่ด้น หันซ่า ๆ ถ่าดัดอน
ดินส่นักซ์ มักเข้าร้อง ที่ไค่ทองนาวาจร หมูปลาในสำคร อเนกหาดาก
มากมุลมของ ฯ

ฉบับ ๑๖

๑ ปลาในแม่กคบทะบอง ปลาในห้วยหนอง แม่น้ำเดด้าชาร
ปลากดปลากัดอัครา กำพวดกายา ใหญ่ยิ่งปลาดิ้นตาโปน สลัดเหล้าดัดดิ
โตดโผน ประปลาจวดโจน สังฆะวาทบคลาศวนวัจ ปลาหลดลอดหมัก

โคตณัง ถึงกระนั้นยัง ไม่พินนุชชุกิน ตั้เสียดเด่นเสียดวาริน
ได้ไซ้ไรโคตติน กระเดือกแฉ่เอือกเด่นไถล ปลาแรดเคี้ยวมันอใหญ่
คนมักพอใจ เฝียงขังกระพังสระศรี จดเม็ดกระดูกอ่อนดี ชาวชลบุรี
เรียกปลาสุ่นักซ์แห่งนตุ ปลาอินคั่นในดินธุ บ่อได้ชื่อชู เลือกคัตเต
ชัดเจนใจ ฯ

๑ แม่กับวารันเกลมมีใน ท้องคงคาลัย ทะเลอันดักโอฟาร
ช้างเหยียบในนทีธาร ปลาแปบ ๆ ปาน คนบับเล็ดบคายา ปลาอุบร้อง
อุบ ๆ ปรา กฏชื่อดีธชา คดอดจนทุกวันวาร ฯ

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ ปลาในแม่กม จัคนับนิยม ชื่อไซ้ไซซาน ปลาพรมหนดพราหม
เรียกตามโบราณ แก้มซักดำปาน ประหารคบดี

ฉลามหนามหลัง ปลากริมริมฝั่ง คับขังมากมี ปลาเข็มเต็มไคด
ทีโนนาว่า นักเดยินดี เฝียงกัตพนัน

ปลาเลี่ยมหางเลี่ยม จัมตมจมเจยม เรียกปลาจัมพ่น จรเขตุตม
กับรูปะพวรรณ แหตมเลี่ยมดำคัญ จัมพ่นได้จริง ฯ

๑ นามปลาแม่เกย ฉินจักเจดย โดยนามทุกสิ่ง ขอท่านทั้งปวง
อย่าท้วงอย่าติง ฉินคิดประวิง ว่าเด่นเปนกตอน

ในเกยยุบล มัจฉาสาสด ตั้บสันตัญจร คณาปลากวาย
ต้วายเน้ออ่อน ปลาสร้อยลตอน ตั้บตาเลื่อ

คุกอยู่อ้ายต้อง เทียนขึ้นเทียนต้อง เกี่ยวข้องปลาเชื้อ คาวปลา
ยาวใหญ่ ไข่ไค้ทองเรือ หัวตะกั่วเชื้อ ปลาซิวแซกแซง

หมู่ปลาหมอเกราะ ว้ายวนร่นเราะ ดงมุดเตนแฝง ด้ายกด้วยฟาด
ตั้งชะวาคัดแวง อ้ายแก้วเอาแกง กินต่างเทโพ

ปลารากกด้วยขาว คัวมันยาว ๆ ไม่สู้ใหญ่โต กระทงเหวหัน
ผายผันผกโผ แฉลบชะโงก ชะรอกกลักหลาย

ฝูงเขมาโกรย จากถิ่นดินโดย ไปโดนปลากทราย ทบท้นวนแวก
ฝูงแตกกระจาย กระจัดพลัดพราย แพร่ทั้งซดซาร

เหล่านามปลา ฉันทักเอามา รวมไว้ไซ้ชาน สำหรับหนู ๆ
พวกหมู่กุมาร จะได้เขียนอ่าน เพียงพอต่อใจ

ตามลำดับแม่ ตั้งต้นแต่ แม่ ก กาไป จนถึงแม่เกย เฉลย
คำไซ้ เด็กเขาวัว ๆ รู้ได้ดี ๆ

อีกสัตว์หน้าขวา ชุมชาติสัตว์น้ำ บนบกก็มี คือหอยนา ๆ ใน
มหาวารี หอยดังซี่ได้ดี เค็ดควรรณฉาย

เมงูจวบแจง กระพงหอยแครง หอยเลียบหอยชาย กระปุกนางดม
ปากเบ็ดมีสาย หอยตาวิวดาย หอยหลอดนมด้าว

พรรณหนึ่งหอยกบ จับ ๆ งาม ๆ ดองกบรียาว รอยปากฉนิช
เบ็ดบีบแปนคราว ภายนอกพรายพราว เนื้อในใหญ่หนา

อย่างหนึ่งหอยโข่ง รูปร่างโป่งโด้ง ลอยอยู่ท้องนา อย่างหนึ่ง
หอยขม เขางมเอามา แขน้ำทำยา แกงกินก็มี

หอยทากค้ายาก มักมีขุมมาก ในดงพงพี ได้เดือนรากดิน
สัตว์กินพรรณนี้ ตัวแดงยาวรี อยู่ใต้น้ำคร่ำ

ประติษฐิคิดถัว จะว่าให้ทว ถึงตัวตูกน้ำ เกิดในน้ำเน่า น้ำขัง
ประจำ แดเปนนก้า เนินดงทุ่งหลาย

หมู่หนอนนา ๆ มีอเนกา ตัวขาบตัวลาย ปล้องแดงปล้องเหลือง
เรื่อง ๆ พราย ๆ มีถิ่นฐานกาย ริดเรียวกลม ๆ

ว่าโดยกำเนิด หนอนนี้มักเกิด ในที่ไธम्म ผืดเค็มไม่เลื้อก
มันเผือกผดข่ม จนชั้นอาจุม มีถมดินตาย

พวกสัตว์เหล่านี้ บาหาไม่มี บาดัชยาย ว่าอะบาหา สัมญาบักถาย
นักเรียนเด็กชาย เชิญดูรู้จำ ว่าจะ

๑	จับสัตว์ปราศจากเท้า	ทั้งหลาย
	คิดจัดเป็นหมวดหมาย	หมู่ไว้
	สำหรับนักเรียนชาย	เชิญอ่าน เล่นเฮย
	พอเพื่อเป็นทางได้	คิดค้นคำเติม ว่าจะ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒธนากร

ตำบลดอนนราธิวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑